

Веселинка МИЛОВИЋ*

ПСИХОЛОШКИ АСПЕКТИ ЕДУКАЦИЈЕ ОДРАСЛИХ

*Ако је живот прича без краја,
онда је наука читање те приче*
– непознати аутор

Психолошко промишљање о овој теми иницира поглед на први ниво – личност. Унутар психолошке науке не постоји један доминантни, општеприхваћени поглед на личност. Схватање појма личности међу психолозима има велики број значења. Суштински се разликују зависно од односа свјесних и несвјесних одредница понашања, зависно од значаја хедонизма, награде, значаја генетских или срединских утицаја, развојног искуства, континуитета, прихватања холистичког начела, да ли су произишле из посматрања патолошког или здравог. Гордон Олпорт и Џозеф Ришлок сматрају да подјелу теорија могу правити зависно од тога да ли њихови филозофски коријени иду до Локовог, Кантовог и Лајбницовог промишљања, односно да ли човјека виде као реактивно или проактивно биће.

Дефиниције личности могу бити:

– Биосоцијалне у којима је личност изједначена са друштвеним стимулусом; реаговања других појединаца на човјека одређује личност.

– биофизичке које сматрају да су коријени личности чврсто усађени у особинама појединца. Личност има органску страну која је доступна објективном мјерењу.

– Интегративне дефиниције сматрају да је личност оно што уноси ред и склад у различите облике понашања

* Психолог, Дом здравља, Никшић

– Дефиниције јединства личност изједначавају са јединственим индивидуалним својствима; Личност је оно што је својствено само том појединцу и што га издваја од осталих особа.

– Дефиниције суштине сматрају да је личност онај дио појединца који га у највећем степену представља.

Очигледно нам је колико поводом разумијевања личности постоји различитости у психолошкој науци. Разумијевање едукације одраслих, свакако, не може занемарити овај први ниво комплексности разумијевања индивидуе.

Психолошки поглед на едукацију одраслих скоро да не може избјећи истицање хуманистичке психологије, треће силе у психологији. Методолошка примједба коју је хуманистичка психологија упутила цијелој дотадашњој психологији је да је покушала да објасни непостојећег или патолошког човјека. Хуманистичка психологија истиче да је стварни проблем психолошких објашњења разумијевање здравог, стваралачког човјека. Сада је јасно зашто је немогуће избјећи ставове хуманистичке психологије. Она дефинитивно истиче потенцијале за развој, за самоактуализацијом

Истакнути представник хуманистичке психологије Абрахам Маслов, за разлику од претходника, даје јединствени допринос истражујући врлине и освјетљавајући другу половину слике. Карл Роџерс сматра да је особа доживљавајући организам. Организам је холистички систем који живи и развија се. Она је основна психолошка стварност. Појединац у сваком тренутку реагује као цјеловито биће.

Цјелину, односно личност, не можемо схватити на основу познавања дјелова, ране фазе развоја, патолошког функционисања. Законитост цјелине не важи за изоловане дјелове. Цјелина није случајан спој дјелова већ је системска организација која је стабилно уравнотежена.

Такво полазиште нас доводи до размишљања да је личност, наравно, и дио породичне цјелине, те да личност не можемо разумјети без познавања породице и да се личност креира под утицајем породице. Потребно је фокусирати поглед на породицу у Црној Гори сада и видјети промијене традиционалног модела, нови се тражи и треба да се прихвати.

Црна Гора се као друштво налази у периоду транзиције и за друштвени ниво такође важи да се руше стари а јављају нови обрасци функционисања.

Размишљати о психолошким аспектима образовања одраслих сем личности, породице данас, односне индивидуалне историје појединца укључује и размишљање о културним и традиционалним наложима у

Црној Гори. Културни, традиционални налози на овом простору представљају императив поштовања искуства и знања које одрасли имају. То се не провјерава, не доводи у питање. Јединица посматрања, дакле, није само појединац, породица сада, већ и породица трансгенерацијски, односно систем породица кроз историју. Најчешће то није на свјесном нивоу, па је први корак препознавање и освјетљавање налога. Прихватање одраслих да буду у позицији оних који уче је превазилажење нарцисоидне позиције, као и демистификацију одређених улога, излазак из ригидне позиције свезнајућих. Психолошки аспекти едукације одраслих, без обзира о којој врсти поменутих едукација се ради, представљају допринос индивидуалном, породичном па и колективном развоју. На једном нивоу би о психолошким аспектима едукације одраслих могли размишљати и као о отварању према афирмацији потенцијала, спремности да се суочимо са другим начинима рјешавања и да при том имамо свијест да је то показатељ снаге.

Отворени системи су они који размјењују информације са околином. Код свих отворених система границе су полупропустљиве и тако се одржава интегритет и посебност система Овдје је важно истаћи принцип еквивалентности, односно могућност да отворени системи одржавају стабилно стање са различитим инпутима. Отвореност система личности, породице и друштва означава могућност ових система да се одрже и преживе, задржавајући при том вриједности које желе и мијењајући се, односно учећи.

Психолошки аспекти едукације одраслих претпостављају да разумијемо и познајемо психолошка обиљежја одраслих.

На питање о *психолошким обиљежјима одрасле доби* можемо констатовати да су се психолози много више бавили особеностима раног развоја, дјетињства и младости него каснијим животним фазама. Такође су се много више бавили патологијом, него здрављем. У контексту теме, едукација одраслих, потребно је учинити све да се дистанцирамо од патологије и истакнемо потенцијале за развој.

Психоаналитичка позиција претпоставља да је формирање идентитета суштина смисла промјена које се дешавају у адолесценцији. Ако се то није одвијало на одговарајући начин, последица је незадовољство у другој половини живота. Психолошка истраживања показују да је одрасло доба исто толико развојно као и дјетињство и адолесценција. Развојни задатак средњих година је грађење моста између ЈА свијести и несвјесног.

Доминантна обиљежја средњих година или кризе средњих година су отуђеност, маргиналност, лутање, доживљај ампутиране прошлости и нејасна будућност, истиче Мари Стајн. Суштина ових промјена је веома садржајно изражена у његовој књизи „У средњим годинама „. Аналитички оријентисан, психолог Мари Стајн каже: „До тренутка када наступе средње године, особа је уклопљена у породичне психолошке обрасце и уљуљкана у рад и породицу. А онда наступа криза: пробудите се једног јутра и неочекивано останете без горива, слатко млијеко личног постигнућа постаје горко, стари обрасци дјеловања и суочавања са стресом постају неадекватни. Украдена вам је способност да вреднујете своје омиљене објекте – своја дјела: дјецу, власништво, позицију моћи, постигнућа и остављени сте да се питате шта се десило? Гдје је све то отишло?”

Очигледно је *доживљај губитка* суштинско обиљежје ове фазе.

Ериксон је теоретичар који сматра да све што се развија има свој основни план и незамјенљив утицај у одређеном периоду и да развој сваке способности мора бити адекватно увременењен. Фазе које одговарају одраслом добу су фаза стварања и фаза интеграције.

У фази стварања особа је спремна да формира своју породицу и стара се о потомцима.

У фаза интеграције се интегришу сва наша искуства као нешто што је морало да се догоди. Човјек са интегритетом брани свој стил живота. Ова фаза се може звати и фазом мудрости, миримо се са својим одлукама и изборима.

Данијел Левинсон је дао теорију развојних криза одраслог доба и зајимља је на истраживањима. Индивидуални живот пролази кроз серије стабилних и транзиторних криза. У стабилним се гради структура живота а у прелазним се мијења. Без прелазних, транзиторних фаза не и било ни промјена, ни развоја.

Први прелазни период је рано одрасло доба око 22 г. када имамо одвајање од примарне породице и испитивање сопствених могућности у свијету одраслих. Овдје су развојни задаци формирање сна и одређивање његовог мјеста у животу особе и успостављање пријатељских и интимних веза. Сан у овом периоду добија своје мјесто у структури живота. Снови су мотор живота. Циљеви су снови са роком. Циљеви могу да се мијењају и потребно је да се мијењају.

Други прелазни период је прелазни период средњег одраслог доба око 45 г., наглашен је кроз период индивидуације. Овај период обезбје-

ђује реинтеграцију многих супротности на којима је живот до тада почивао. Супротности које се превазилазе и реинтегришу су:

Млад-стар: Слика старости и смрти се може превазићи уколико човјек прихвати крај хероја своје младости и открије како у контексту својих средњих година може уз реалну процјену ограничења и компетенције бити оно што најбоље може. Стари доживљај себе се губи а рађа се нови. Овдје препознајемо сличност са ставом да је суштинско обиљежје средњих година сепарација и губитак.

Маскулиност-фемининост: У овом периоду се трага за фемининим (мушкарци) и маскулиним (жене) дијелом своје личности, ослобођени предрасуда и стереотипа. Одрасли су захваљујући интеграцији ових супротности спремни за истраживања и откривања друге стране своје личности.

Деструкција-креација: Појава нових интересовања уз свијест о жртвама које су поднијели враћају се себи, ово рађа жељу да се нешто ново унесе у живот и свакако се препознаје као да је напославријеме да се ради оно што се до тада није стизало. То је простор за нове активности у којима ће се остваривати.

Приближавање-одвајање: За разлику од периода у младости, сада се више одвајају од околине, окрећу се себи, машти. У овом периоду човјек треба да је способен да завири у себе и види куда га немири воде. Смислено је претпоставити да би у овом контексту било реално очекивати слободније отварање за креативне потенцијале.

Када се транзиција средњих година приближи крају, осјећај психолошке стабилности се враћа. То је као повратак кући.

Чиме је одређен смјер развоја у одраслом добу? Одређен је развојним и актуелним задацима који се пред особу постављају. О развојним аспектима смо говорили. Актуелни задаци могу бити најразличитији: пресељење, болест, конфликти, преквалификације, промјена радног мјеста итд. Током живота нема дисконтинуитета у развоју.

Развој је континуиран процес који се одвија током цијелог живота. Логично се намеће закључивање да ако је развој континуиран процес да је и учење, образовање такође дио тог процеса.

Питање је: шта се едукацијом жели постићи? Односно, који су психолошки аспекти различитих врста едукације?

Разлог за образовање одраслих могу бити *специфичне вјештине*. Ако мислимо на *специфичне вјештине* које су потребне одраслима због посла који обављају, на преквалификације, односно професионални support, потребно је схватити да је то допринос повећању свијести

о себи, актуелизацији сопствених потенцијала. Превазилажење професионалне инфериорности од које су најчешћи механизми одбране пројекције, агресивност, пасивизација, изолација који изазивају регресију личности. На дубљем нивоу можемо препознати превентивни психолошки значај ове врсте образовања. У овом тренутку се подсјећамо актуелних задатака који се у одраслом добу постављају пред индивидуу и за које смо истакли да одређују смјер развоја. Мноштво актуелних задатака одређује и врсте вјештина потребних одраслима.

Специфични едукативно васпитни модели јавили су се у психолошкој науци као посљедица пораста броја хроничних болесника и проблема у адаптацији на нови начин живота, због све очигледније улоге стреса у настајању соматских болести. Стари обрасци дјеловања и средства превладавања нијесу довољни. Потребно је учити нове. У нашем друштву данас препознајемо ову врсту едукације у активностима многих НВО-а, у превенирању наркоманије, АИДС-а, насиља.

Примарно превентивне психолошке едукација су вјештине потребне за комуницирање са другима, вјештине потребне у специфичним ситуацијама. Људе је могуће научити да живе боље и квалитетније и да себе и друге посматрају у оквиру система вриједности који истиче одговорност, слободу. Потребно је да схватимо да одрасло доба представља психолошко стање које ремети сигурност, покреће сумњу у емоционалну равнотежу и ментално здравље. Та криза је шанса за промјену и развој, у средњим годинама можда више него икада животу. Примарно превентивна психолошка едукација је и упознавање одраслих са особитостима средњих година што проширује оквир размишљања и омогућава размијевање а самим тим и толеранцију, те трагање за креативним и успјешним начинима превладавања.

Психотерапија је такође одређена врста едукације. Фројд је сматрао да особе старије од 40 година нијесу погодне за психоанализу јер нијесу више спремне за корекцију. Каснији развој науке је то становиште кориговао. Учење у ширем смислу није процес у коме имамо само когнитивну инвестицију. Важно је истаћи да се суштинске промјене не дешавају само на когнитивном плану, већ да представљају дубоке доживљаје који могу да мијењају ток живота. Данас смо свједоци да у психотерапијском процесу имамо не само оне који се желе ослободити психолошких тегоба, већ и оне који желе истражити своје капацитете и бити задовољнији сопственим животом.

Покушај размијевања психолошке едукације одраслих суочава нас са комплексношћу. Ајнштајн је рекао: „Људска бића су дио цјелине.

Њихова искуства, мисли, осјећања као нешто одвојено од осталог, врта су оптичке делузије. Та делузија је врта затвора за нас, ограничава нас. Наш циљ мора бити ослобађање из тог затвора...” Ајнштајн је на крају живота рекао да жали што није још више учио геометрију.

Одрасло доба се посљедње двије деценије отвара за истраживања у оквирима модерне психологије. *Истраживачка активност* је један од значајних хендикеп атмосфере у Црној Гори. Ако желимо поставити политику која се тиче едукације одраслих сем теоријског концепта, потребно је имати истраживачку базу.

ЛИТЕРАТУРА

1. Bertalanffy L. (1968) General System Theory, New York
2. Пећјак В. (1984) Стварање психологије, Сарајево, Свјетлост
3. Хол и Линдзи (1983) Теорије личности, Београд, Нолит
4. Стајн М. (2005) У средњим годинама-јунговска перспектива, Београд, Плато
5. Влајковић Ј. –Животне кризе и њихово превазилажење, Београд, Плато

Veselinka MILOVIĆ

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF ADULT EDUCATION

Summary

Psychological aspects of adult education can be understood through getting to know individual and psychological development features. It is necessary to be aware of a broader context, family, cultural, historical. Adult age is as much of a development age as adolescence. During the adult age actual challenges direct development and can determine types of education. Personality development is a continuous and life time process and in that context it is a learning process too.

